

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540-2544 มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดทิศและทางกระบวนการพัฒนาใหม่ จากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นการเน้น “คนเป็นจุดศูนย์กลาง” ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าว การพัฒนาสุขภาพและพลานามัยของคน จึงเป็นองค์ประกอบและเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยองค์รวมคือ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม สิ่งแวดล้อมและชุมชน โดยกำหนดภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นกรอบของการพัฒนาดังนี้คือ คนไทยทุกคนเกิดและโตในครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการพัฒนา ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา อาศัยอยู่ในชุมชนที่เข้มแข็ง ดำรงชีวิตและประกอบอาชีพอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ประชาคมโลกได้ให้ความสำคัญต่อเด็กเป็นพิเศษโดยสหประชาชาติได้กำหนดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กไว้ แต่ความยากจนเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน ความยากจนทำให้เด็กด้อยโอกาส ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา สังคม และคุณภาพชีวิต ความยากจน ทำให้เด็กจำนวนหนึ่ง จำเป็นต้องเข้ารับการช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งรับเด็กที่มีฐานะ ยากจนเป็นพื้นฐาน และในปัญหาความยากจนนั้นยังมีปัญหาของการสูญเสียผู้ปกครอง การไม่มีผู้ปกครองอาศัยอยู่กับญาติ หรือมีครอบครัวแตกแยก ทำให้เด็กต้องออกจากครอบครัวของเขาตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งเป็นวัยที่จำเป็นต้องได้รับความรักเอาใจใส่จากบิดามารดา และความผูกพันอันอบอุ่นของครอบครัว รวมทั้งชุมชนที่คุ้นเคย

โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ให้การสงเคราะห์เด็กชาวไทยภูเขาและชาวไทยพื้นราบที่มีฐานะยากจน กำพร้าพ่อแม่ ขาดผู้อุปการะ บิดามารดามีบุตรมาก หรืออยู่ในถิ่นทุรกันดาร จัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประเภทประจำกินนอน

โดยการดำเนินมาตั้งแต่ปี 2520 จนถึงปัจจุบันมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาเนื่องจากนักเรียนมาจากครอบครัวที่ยากจน มีสุขภาพไม่ดีตั้งแต่เกิด ไม่มีการเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าเรียน ผู้ปกครองขาดความรู้และนักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาที่มีหลายเผ่าและหลากหลายวัฒนธรรมจึงเป็นปัญหาในการจัดประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมให้กับนักเรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ (แผนปฏิบัติการโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่, 2542)

จากปัญหาพื้นฐานดังกล่าวที่ได้มาจากหลายเผ่าหลายชุมชน คือ กะเหรี่ยง 170 คน ม้ง 291 คน เย้า 37 คน อีเก้อ 39 คน ลีซอ 154 คน มูเซอ 65 คน ไทยใหญ่ 13 คน จีนฮ่อ 7 คน ลัวะ 7 คน และชาวพื้นราบ 169 คน ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ อาจทำให้เด็กมีปัญหาในการปรับตัวในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเรียน การรับรู้ การยอมรับ วัฒนธรรมใหม่ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงวิถีความเป็นอยู่และการอยู่ร่วมกันกับชนกลุ่มอื่น ทำให้ทางโรงเรียนพบปัญหาต่างๆ รวมทั้งปัญหาพฤติกรรมอยู่เสมอ เช่น เคยมีการยกพวกชกต่อยกันในหมู่เด็กนักเรียนมัธยม มีการหนีเรียนแบบที่หนีในช่วงเวลาเรียน หรือหนีออกไปจากโรงเรียนหลายวัน หนีเที่ยว ไม่สนใจการเรียน รัฐบาลหรือมีพฤติกรรมลักขโมย และประพฤติดังกล่าวที่ไม่เหมาะสมก่อนวัย (ฝ่ายปกครองโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่, 2542) นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กมีความเครียดร่วมด้วย เช่น เมื่อประมาณ 5 ปีก่อนเคยมีปรากฏการณ์ที่เด็กนักเรียนหญิงมีอาการชักเกร็งเป็นกลุ่ม และพยายามกระโดดจากต้นไม้หรือซอในเรือนนอน และมีความเครียดจัดจนเกิดอาการอะละเวียวยาย เมื่อถูกจับได้ เมื่อการลักขโมยของ (งานแนะแนวโรงเรียนเชียงใหม่, 2542) นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กมีปัญหาด้านสุขภาพร่วมด้วยจากสถิติปีการศึกษา 2541 ให้การดูแลรักษาพยาบาลรวมทั้งส่งโรงพยาบาลจำนวน 2,612 คน ในปีการศึกษา 2542 นับถึงเดือนธันวาคม 2542 มีจำนวน 1,558 ราย โดยจะเป็นไข้หวัด 1,064 คน ปวดท้อง จำนวน 174 ราย ปวดศีรษะ จำนวน 140 ผื่นคัน จำนวน 141 เป็นแผล จำนวน 239 โรคตา จำนวน 170 และโรคผิวหนัง จำนวน 155 นอกจากนั้นเป็นโรคอย่างอื่นๆ (งานพยาบาลโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่, 2542) ซึ่งปัญหาข้างต้นเหล่านี้จะนำไปสู่ปัญหาสำคัญหลายอย่าง เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำและที่สำคัญ คือ ปัญหาพฤติกรรมขั้นรุนแรงที่อาจมีผลต่อสุขภาพจิตและอาจนำไปสู่ปัญหาทางจิตเวชได้

ในโรงเรียนต่างๆ ไปปัญหาสุขภาพจิตและปัญหาทางจิตเวชที่พบได้บ่อยๆ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ปัญหาการเรียน ปัญหาทางพฤติกรรม และปัญหาทางจิตเวช ซึ่งปัญหาทางพฤติกรรมเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสุขภาพจิต และหากไม่ได้รับการแก้ไข จะนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตและ

จิตเวชขั้นรุนแรงได้ ซึ่งสาเหตุของการเกิดปัญหาพฤติกรรมที่พบมีได้ตั้งแต่เล็กๆ น้อยๆ ถึงขั้นรุนแรง เช่น ไม่สนใจการเรียน ชอบรบกวนผู้อื่น เข้ากับเพื่อนไม่ได้ ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ชอบต่อต้าน พฤติกรรมก้าวร้าว รังแกเพื่อน หรืออาจจะเหม่อลอย ซึมเศร้า ชอบแยกตัว ใช้จ่ายเพติด เหล้า บุหรี่ หรืออาจถึงขั้นมีพฤติกรรมแปลกๆ อื่นๆ (เนงพงา ลิ้มสุวรรณ, 2539) และปัญหาพฤติกรรมในเด็ก อาจจะนำไปสู่การกระทำผิดของเด็ก ซึ่งเด็กที่กระทำความผิดมักเริ่มจากลักษณะการกระทำที่บ่งชี้ ว่ามีพฤติกรรมแปรปรวนก่อนจะทำผิดเป็นคดีสู่ศาล เช่น ชอบหยิบฉวยของโดยไม่ได้รับอนุญาต พุดปด ดื้อ วายาก หนีเรียน หนีออกจากบ้าน อารมณ์ก้าวร้าว สูบบุหรี่ กินยากระตุ้นประสาทและ อื่นๆ (กุลชลี สุภณหะเกตุ, 2540) ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุหลายอย่างตั้งแต่ตัวของเด็ก เช่น มีความผิดปกติทางอารมณ์ มีโรคทางกาย ขาดการอบรมเลี้ยงดู สาเหตุจากทางครอบครัว ปัญหา เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สำหรับเด็กที่กระทำความผิดและถูกควบคุมไว้ในสถานพินิจเด็กภาคเหนือ พบว่า มีปัญหาพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มพฤติกรรมเก็บกด โดยมีลักษณะ อาการแยกตัวออกจากสังคมสูงสุด รองลงมาคือ มีภาวะซึมเศร้าและวิตกกังวล (สมัย ศิริทองถาวร, 2540)

ปัญหาสุขภาพจิตเป็นสิ่งที่พบในเด็กที่ขาดผู้ปกครองเอาใจใส่เลี้ยงดู อาจเป็นเด็กกำพร้า หรือมีพ่อแม่แต่ขาดการเอาใจใส่ดูแล การไม่ได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น มีความอึดอัด วิตกกังวลใจ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเองและมองโลกในแง่ร้าย (โรงพยาบาลสวนปรุง , 2533) เด็กที่ถูกทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ เช่น สถานสงเคราะห์เด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า มักจะเป็น โรคขาดแม่ คือ มีอาการซึมเศร้า เหนงาและขาดการอบอุ่นกังวลใจ (คณะแพทย์โรงพยาบาลเด็ก, 2529) ซึ่งอาการเหล่านี้ทำให้คาดหวังในอนาคต มีการคาดหวังในแง่ลบและความรู้สึกหมดหวังที่ผล ต่อการเกิดภาวะซึมเศร้า ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งทางด้านจิตในที่บ่งถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง หรือความผิดปกติในวัยผู้ใหญ่ (Kazdin 1986 : อ่างโน อวรรณ หนูแก้ว, 2536) การขาดความรักใน วัยเด็กนี้ ไม่เพียงแต่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่เป็นปัญหาส่วนตัว ได้แก่ เป็นเด็กก้าวร้าวหรือซื่ออายุเกิน ไปเท่านั้นแต่ยังจะนำไปสู่ปัญหาสังคมในอนาคตด้วยอันได้แก่ปัญหาเด็กเกเรก่อความรุนแรงและก่อ อาชญากรรมในที่สุด (คณะทำงานด้านเด็ก : อ่างโน วนิดา หัตถุพันธ์, 2532) และกรณีศึกษาปัญหา สุขภาพจิตของเด็กกำพร้าวัดสระแก้ว อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ในปี พ.ศ.2532 ซึ่งเป็นสถาน เลี้ยงเด็กกำพร้าที่ดำเนินงานโดยเอกชน มีเด็กในความดูแล 2,124 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็ก กำพร้าวัดสระแก้วมีบุคลิกภาพที่ผิดปกติอยู่ 7 ด้าน คือ มีลักษณะเข้ากับคนง่าย ชอบพึ่งพาผู้อื่น

ชอบเก็บตัว อ่อนไหวง่าย เชื่องช้า โอนอ่อนผ่อนตาม และขี้อาย จากข้อมูลบุคลิกภาพนำมาวิเคราะห์ ปัญหาสุขภาพจิต พบว่า มีปัญหาสุขภาพจิตค่อนข้างมากอยู่สองด้าน คือ มีความวิตกกังวลสูงและขาดความเป็นอิสระ (วนิดา หัตถพันธ์, 2532)

ดังนั้นการพัฒนาเด็กด้อยโอกาสเหล่านี้จึงควรพัฒนาทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ คุณภาพชีวิต ภาวะสุขภาพจิตก็ควรจะได้รับการดูแลเพราะสุขภาพจิตที่ดีของเด็กเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ อารมณ์และสังคม ซึ่งในปี พ.ศ.2540 สหพันธ์สุขภาพจิตและองค์การอนามัยโลกได้ร่วมกัน รณรงค์ในหลายประเทศให้ หันมาสนใจสุขภาพจิตเด็กให้มากขึ้นภายใต้คำขวัญที่ว่า “A Child Has Mental Health Needs Too!” (วารสารกรมสุขภาพจิต ,2540) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพจิตของเด็กด้อยโอกาสทั้งที่อยู่นอกและในสถานสงเคราะห์ของภาครัฐและเอกชน

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพจิต เล็งเห็นความสำคัญของการดูแลและพัฒนาเด็กในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กผู้ด้อยโอกาสที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ซึ่งโดยพื้นฐานน่าจะมีปัญหาต่างๆอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพหรือพฤติกรรม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาปัญหาพฤติกรรมเด็กเชื่อมโยงเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปแนวทางในการวางแผนป้องกันและส่งเสริมสุขภาพจิต ตลอดจนป้องกันและแก้ไขปัญหาทางจิตเวชอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กที่อยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์หรือโรงเรียนสงเคราะห์ของรัฐและเอกชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและความชุกของปัญหาพฤติกรรมของเด็กนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาพฤติกรรมของเด็กกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากร คือ นักเรียนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่กำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 6-16 ปี เพศชายและหญิง จำนวน 874 คน

ขอบเขตเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาปัญหาพฤติกรรมเด็กนักเรียนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในด้านใหญ่ 3 ด้านด้วยกัน คือ ปัญหาพฤติกรรมแบบเก็บกด (Internalizing Problems) ปัญหาพฤติกรรมแสดงออก/ขาดการควบคุม (Externalizing Problems) และปัญหาอื่นๆ (Other Problems) เช่น ปัญหาทางเพศ เป็นต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปัญหาพฤติกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปจากปกติ และก่อให้เกิดปัญหา แก่ตนเองและผู้อื่น

ปัญหาแบบเก็บกด (Internalizing problems) เป็นกลไกทางจิตที่แสดงอาการในลักษณะเก็บกดและกังวลใจมากโดยแสดงออกมาในเชิงอาการทางร่างกายและแสดงอาการซึมเศร้า

ปัญหาแบบแสดงออก/ขาดการควบคุม (Externalizing problems) เป็นกลไกทางจิตที่แสดงออกมาให้เห็นภายนอกในเชิงก้าวร้าว เกเร ประทุษร้ายผู้อื่น

แยกตนเองจากสังคม (Social withdrawn) เป็นอาการแสดงการถดถอยหลีกเลี่ยงจากปัญหา เช่น มีพฤติกรรมชอบอยู่ตามลำพัง ไม่ยอมพูด หลบ ๆ ซ่อน ๆ เป็นต้น

ความเจ็บป่วยที่ตรวจไม่พบความผิดปกติทางร่างกาย (Somatic Complaints) เป็นกลไกทางจิตที่ความยุ่งยากในใจถูกแปรสภาพเป็นอาการทางร่างกาย

วิตกกังวลและซึมเศร้า (Anxious/Depressed) เป็นความหวนวิตกที่ไม่มีสาเหตุปรากฏชัด /เป็นภาวะที่มีความเศร้าร่วมกับความรู้สึกท้อแท้ หดหู่ มองโลกในแง่ร้าย

พฤติกรรมเด็กกว่าวัย/การควบคุมตนเองไม่ดี (Immaturity/Poor Self Control) เป็นปัญหาของการควบคุมตนเอง เช่น ประพฤติตัวเด็กกว่าวัย ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ไม่มีคุณค่า เข้ากับคนอื่นไม่ได้ เป็นต้น

ปัญหาด้านความคิด (Thought Problems) เป็นขบวนการของความคิดที่เป็นปัญหา เช่น การแสดงออก โดยมีความคิดหมกมุ่น คิดแปลก ๆ ทำอะไรซ้ำ ๆ เป็นต้น

อยู่ไม่สุข/หุนหันพลันแล่น/ปัญหาทางสังคม (Hyperactivity/Impulsively/Social Problems) เป็นลักษณะปัญหาที่เกี่ยวกับการมีสมาธิมุ่งไปสู่การกระทำหรือวัตถุ ซึ่งจำเป็นต้องมี ความพร้อมด้านการรับรู้และช่วงความสนใจ แต่บุคคลผู้นั้นไม่สามารถทำได้ เช่น ไม่อยู่นิ่ง สับสน ทำอะไรไม่คิด ไม่มีสมาธิ เรียนไม่ดี เป็นต้น

เกเร/ทำผิดกฎระเบียบ (Delinquent Behavior) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในลักษณะ ล้วงละเมิด กฎระเบียบหรือผิดกฎหมาย เช่น ชอบมั่วสุม พุดปด ขโมย ดื่มเหล้า หนีเรียน ทำลาย สมบัติสาธารณะ เป็นต้น

พฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Behavior) เป็นความคิดหรือพฤติกรรมที่แสดงออกใน ลักษณะ โกรธ เกลียด ทำลายล้าง กระทำทารุณ

นักเรียน หมายถึง เด็กที่รับการสงเคราะห์และเรียนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ มีอายุระหว่าง 6 - 16 ปี เพศชาย - หญิง

โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง โรงเรียนสังกัดกองศึกษาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็น โรงเรียนสหศึกษา ประเภทประจำ ซึ่งรับเด็กชาวไทยภูเขาและพื้นราบที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากมีปัญหาครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคงของชาติ

สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่ถูกจัดขึ้นและเกิดขึ้นในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เชียงใหม่ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ คือ อาคาร สถานที่ บุคคลและทางด้านการบริหาร จัดการ คือ หลักสูตรการศึกษา กฎเกณฑ์ระเบียบวินัย การจัดการหอพัก สวัสดิการกิจกรรมพิเศษ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบความชุก รูปแบบและลักษณะของปัญหาพฤติกรรมแยกตามกลุ่มอาการต่างๆ และความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาพฤติกรรมของเด็กกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เชียงใหม่
2. เป็นข้อมูลในการหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมและแนวทางการป้องกัน แก้ไข และส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์
3. เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำโปรแกรมและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กและ เยาวชนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์และสถานสงเคราะห์
4. เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดสิ่งแวดล้อมและจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่เหมาะสมแก่ เด็กในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
5. เพื่อเป็นข้อมูลในการทำงานด้านสุขภาพจิตกับเด็กและเยาวชนชาวไทยภูเขาในชุมชน ต่างๆ ต่อไป